

WSTĘP

Współczesne społeczeństwo polskie przeżywa renesans regionalizmu i lokalności – odżywają sentymenty regionalne, powstają tak zwane małe ojczyzny. Jako drugi biegun globalizacji pojawiają się zjawiska związane z kreowaniem „nowej lokalności”. W szerszej perspektywie kształtowanie wspólnot regionalnych i lokalnych można postrzegać jako realizację pierwotnej (trybalnej) potrzeby człowieka. Wspólnota społeczna odpowiada bowiem na uniwersalną ludzką potrzebę poczucia zakorzenienia, swojskości, bliskości, bezpieczeństwa i istotności (Burszta W.J. 1998; Mikołajewska 1999; Maffesoli 2008). Oddolne budowanie grup o charakterze wspólnotowym wiąże się również z oddolnym kształtowaniem ładu społecznego. Wskazują one zarazem na sposób doświadczania i konceptualizowania świata przez człowieka oraz określanie w nim swojego miejsca.

Obszarem problemowym niniejszego opracowania są procesy zachodzące w obrębie zbiorowości bukowińskiej w Polsce. Migranci z Bukowiny – regionu położonego na pograniczu ukraińsko-rumuńskim – stanowili jedną z kategorii osadniczych, jakie zasiedliły tereny Polski zachodniej po II wojnie światowej. Do ważnych problemów podejmowanych w pracy należy kwestia podmiotowych przekształceń postmigracyjnej zbiorowości bukowińskiej w kierunku grupy regionalnej o charakterze wspólnotowym oraz udział tradycji w tych procesach. Główne pytanie brzmi: „Jak tradycja – jako forma kontynuacji i zachowywania dorobku kulturowego – pojawia się w procesach przekształceń strukturalnych zbiorowości bukowińskiej w Polsce?”.

Opracowanie stanowi próbę zastosowania w analizie empirycznej propozycji syntezy teorii podmiotowości i socjologii historycznej dokonanej przez Piotra Sztompkę (2005). Teoria „stawania się społeczeństwa” P. Sztompki uzupełniona jest przez wnioski Ireny Machaj (1994) dotyczące podmiotowości społecznej (podmiotowość adaptacyjna i kreacyjna) oraz tożsamości społecznej jednostki (problem przynależności i podobieństwa). W pracy wykorzystane są również dokonania antropologii kulturowej (np. ideacyjna koncepcja kultury).

Zbiorowość bukowińska przedstawiona jest na szerszym tle, ukazuje osobliwość kształtowania się życia społeczno-kulturowego w Polsce zachodniej. Celem pracy nie

jest jednak socjograficzne przedstawienie jednego ze środowisk postmigracyjnych występujących w Polsce zachodniej oraz ogląd i opis elementów dziedzictwa kulturowego funkcjonującego w mniej lub bardziej zmienionej postaci do chwili obecnej w życiu grupy. W pracy chodzi przede wszystkim o zdiagnozowanie sposobu, w jaki tradycja jest świadomie wykorzystywana w procesach kształtowania porządku społecznego – kreowania całości społecznych wyrażających tożsamości jednostek. Tym samym opracowanie ma charakter monografii problemowej, z której wnioski mogą być istotne dla analizy innych wspólnot społeczno-kulturowych w Polsce. Pytanie określające główny wątek problemowy pracy nie dotyczy zatem tylko Bukowińczyków, lecz stanowi jedną z istotnych kwestii zachowywania ciągłości i tożsamości kulturowej w warunkach zmiany społecznej.

Opracowanie składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy z nich ma charakter wprowadzenia teoretyczno-metodologicznego. Omówione są w nim syntetycznie ważne kwestie leżące u podstaw koncepcji podmiotowego rozwoju wspólnoty regionalnej i tradycji, stosowanych w dalszej części opracowania. W rozdziale tym przedstawiono także metodę i przebieg badań, jakie stały się podstawą pozyskania danych empirycznych, na podstawie których są analizowane problemy badawcze. W tej części pracy czytelnik może odnaleźć informacje na temat literatury przedmiotu, źródeł i stanu badań. Rozdział ten zawiera również syntetyczne omówienie cech charakterystycznych dziedzictwa kulturowego i regionalizmu w Polsce zachodniej.

Dalsza część pracy ma charakter empiryczny. W myśl zasady komplementarności determinizmu strukturalnego i morfogenezy analiza procesów kształtowania się zbiorowości społecznej wymaga sięgnięcia do przeszłości – do etapów poprzedzających stan obecny. W rozdziale drugim przedstawiony jest zatem zarys historii Bukowiny – regionu, do którego odwołują się członkowie badanej zbiorowości. Dzieje regionu, uwarunkowania jego kształtowania się i funkcjonowania, jego cechy i osobliwość stanowią istotny punkt odniesienia dla omawianych w dalszej części pracy współczesnych zjawisk społeczno-kulturowych. Na rozdział ten składają się trzy części. W pierwszej z nich przywołane są wydarzenia dotyczące sytuacji Bukowiny do II wojny światowej. W drugiej części przedstawiono losy Bukowiny po II wojnie światowej. Informacje prezentowane są w układzie chronologicznym. Ich celem jest zarysowanie historii Bukowiny (kształtowania się regionu). Szczególny nacisk położony jest na te aspekty dziejów regionu, które wiążą Bukowinę z Polską i polskością. W części trzeciej w sposób syntetyczny przedstawione są konteksty funkcjonowania wzorów kultury polskiej na Bukowinie. Znajomość faktów przedstawionych w tym rozdziale jest konieczna do zrozumienia zjawisk zachodzących w zbiorowości bukowińskiej w Polsce, tym samym staje się ona niezbędnym podłożem dalszej analizy.

Rozdział trzeci dotyczy problemów doświadczania wydarzeń historycznych i interpretowania historii zbiorowości przez jej członków. Analiza materiałów przeprowadzona jest w odniesieniu do trzech faz migracji, których koncepcja jest zaprezentowana na początku rozdziału. Kształtowanie się środowiska bukowińskiego w Polsce zachodniej przedstawione jest w układzie chronologicznym – jako sekwencja następujących po sobie zdarzeń. W części pierwszej odtworzony jest obraz pierwszych faz migracji – okoliczności i uwarunkowań opuszczenia Bukowiny oraz przebiegu podróży. Problematyka zaprezentowana jest przez odwołanie się do literatury przedmiotu oraz do wywiadów z członkami zbiorowości bukowińskiej. Fragment ten stanowi punkt odniesienia dla procesów agregacji, którym poświęcona jest część druga rozdziału. Przyczyny migracji – jak zauważają znawcy przedmiotu (np. Kubiak, Slany 1999; Mach 1998) – wpływają w sposób istotny na procesy włączania się migranta w struktury w nowym miejscu zamieszkania. Część poświęcona ostatniej fazie migracji traktuje o warunkach życia na Ziemiach Zachodnich, sytuacji dziedzictwa bukowińskiego oraz kształtowania się środowiska bukowińskiego w Polsce. Obejmuje ona również problemy postrzegania i rozumienia przez Bukowińczyków zdarzeń warunkujących obecne procesy rozwojowe zachodzące w zbiorowości.

Odpowiedzi na pytania dotyczące obrazu tradycji w środowisku bukowińskim (co jest włączane do tradycji? co się na nią składa? jak dziedzictwo jest transmitowane i dlaczego?) można odnaleźć w rozdziale czwartym. Szczególnie ważne jest pytanie o postawy wobec przeszłości, w tym wobec bukowińskiego dziedzictwa kulturowego. Wątpliwości te wynikają z trzech sposobów rozumienia tradycji: tradycji jako dziedzictwa, tradycji jako transmisji i tradycji jako postawy. W tym rozdziale znajdują się również odpowiedzi na pytania o rozumienie Bukowiny i wspólnoty bukowińskiej. W części pierwszej rozdziału dokonano rekonstrukcji tradycji bukowińskiej funkcjonującej aktualnie w badanym środowisku. Obraz ten odpowiada na pytanie: „Co składa się na tradycję jako dobro społecznie cenione?”. Część ta ma charakter statyczny i stanowi empiryczny opis przedmiotowego aspektu tradycji bukowińskiej. Dalsza część rozdziału poświęcona jest problemowi funkcjonowania tradycji bukowińskiej w życiu członków zbiorowości. Jest to ujęcie tradycji bukowińskiej w postaci dynamicznej i odpowiada na pytanie dotyczące jej udziału w życiu członków zbiorowości bukowińskiej w Polsce. Trzecia część rozdziału poświęcona jest problemom rozumienia członkostwa w zbiorowości bukowińskiej i odpowiada na pytanie o wspólnotowy charakter badanej grupy. Przeprowadzona w tym miejscu analiza dotyczy problemu „bukowińskości” i rozumienia Bukowiny przez badanych, kwestii etnonimu i członkostwa (postrzegania swojej przynależności do grupy, stopnia identyfikowania się z nią i sposobów wyznaczania granic grupowych). Rozdział kończy analiza przemian i kontekstów doświadczania Bukowiny przez członków zbiorowości.

Ogólne założenie pracy mówi o podmiotowym rozwoju zbiorowości bukowińskiej. W ostatnim rozdziale zwrócono uwagę na kwestię podmiotowości – w jakich formach pojawia się oraz jaką przybiera postać (czy jest to podmiotowość kreatywna czy adaptacyjna). W związku z tym że podmiotowość wyraża się w działaniach, rozdział stanowi analizę aktywności zbiorowych podejmowanych w badanym środowisku. Odpowiada się w nim na pytania o sens aktywności przejawianych przez zbiorowość bukowińską w Polsce. Drugą z podejmowanych w tej części pracy kwestii jest udział tradycji w bukowińskich działaniach zbiorowych. Przedstawione są tu podmioty działań zbiorowych, a następnie dokonana jest analiza ich aktywności pod kątem podmiotowości i występowania w nich pierwiastka tradycji bukowińskiej. Rozumienie sensu działalności przez członków badanej zbiorowości, którego obraz uzyskano na podstawie wywiadów, przedstawione jest w ostatniej części rozdziału. Badania wśród członków zbiorowości odpowiadają na pytanie o tożsamość kolektywną środowiska bukowińskiego w Polsce. Poza tym wskazują one na prawdziwych „sprawców” wydarzeń wpływających na życie zbiorowe.

Każdy rozdział analityczny zamknięty jest krótkim podsumowaniem zawierającym najważniejsze wnioski wyprowadzone z materiałów empirycznych. Opracowanie zawiera również zakończenie, w którym w syntetyczny sposób przedstawione są ogólne konkluzje odnoszące się do problemu kreowania wspólnoty regionalnej we współczesnej Polsce. Do pracy dołączony jest aneks obejmujący dwie mapy (rozmieszczenie organizacji bukowińskich w Polsce i rozmieszczenie potomków górali czadeckich repatriowanych do Polski w latach 1946-1948), tekst uchwały podjętej przez członków zbiorowości bukowińskiej oraz spis wykorzystanych w analizie dokumentów organizacji bukowińskich w Polsce.

Opracowanie stanowi poprawioną wersję rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Ireny Machaj. Publiczna obrona pracy odbyła się w czerwcu 2007 roku na Wydziale Filozofii i Socjologii Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Moje zainteresowanie problematyką bukowińską sięga połowy lat 90. Od tego czasu wybrane problemy i wyniki badań prezentowałam podczas konferencji i w artykułach (informacje na ich temat są zamieszczone w bibliografii).

Pragnę podziękować wszystkim osobom, których pomoc przyczyniła się do powstania tego opracowania i jego obecnego kształtu: wszystkim Bukowińczykom, którzy życzliwie podeszli do badań, studentom biorącym udział w obozie naukowym, wszystkim moim przyjaciółom, z którymi w sensie dosłownym i w przenośni przemierzałam „kraj buków”, Recenzentom: prof. dr hab. Zbigniewowi Kurczowi i prof. dr hab. Józefowi Stykowi, a przede wszystkim prof. dr hab. Irenie Machaj, która z poświęceniem czuwała nad poprawnością merytoryczną mojej pracy.